

อาจารย์ทวีศักดิ์ แสงเงิน

ความหมายของนิติกรรม

มาตรา 149 บัญญัติว่า “นิติกรรม หมายความว่า การใดๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัครมุ่ง โดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ” จาก มาตรา 149 สามารถแยกองค์ประกอบของนิติกรรมออกได้เป็น 5 ประการ ดังนี้

1. เป็นการกระทำของบุคคลด้วยการแสดงเจตนา กล่าวคือ ต้องเกิดจากความคิด การตัดสินใจและการกระทำเพื่อแสดงให้เห็นความต้องการตามที่ตัดสินใจ โดยในขณะกระทำต้องรู้สำนึกในการกระทำ อันเป็นการก่อให้เกิดการแสดงเจตนา(declaration of intention

2. การกระทำนั้นจะต้องทำลงโดยชอบด้วยกฎหมาย หมายถึง การกระทำที่ชอบด้วย กฎหมายอันเกี่ยวกับความสามารถในการ “มีสิทธิ” ของผู้กระทำอันเกี่ยวกับเรื่องวัตถุประสงค์ของนิติกรรม หรือแบบของนิติกรรม หรือการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมายในเรื่องความสงบเรียบร้อย

ต้องเป็นการกระทำที่มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล โดยจะต้องไม่มีเจตนาซ่อนเร้น เจตนา ลวง หรือนิติกรรมอำพราง

นิติกรรมนั้นจะต้องกระทำลงด้วยใจสมัคร กล่าวคือ จะต้องกระทำนิติกรรมไปด้วยการ ตัดสินใจของตนเองโดย ไม่มีการสำคัญผิด กลฉ้อฉล หรือมีการข่มขู่

นิติกรรมนั้นจะต้องมีความประสงค์ที่จะทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในสิทธิ 5 ประการ คือ ก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวนหรือระงับซึ่งสิทธิ กล่าวคือ

5.1 การก่อให้เกิดสิทธิ ซึ่งในขณะทำนิติกรรมนั้นยังไม่มีสิทธิใดๆ เกิดขึ้นเลย เช่น นาย แดง ชาย โทรศัพท์มือถือให้แก่นายดำ ในราคา 3,000 บาท นิติกรรมดังกล่าวจึงเป็นนิติกรรมที่ “ก่อให้เกิดสิทธิ” แก่นาย แดงที่จะเรียกให้นายดำ ชำระราคา 3,000 บาท ในขณะเดียวกันนิติกรรมดังกล่าวก็ “ก่อให้เกิดสิทธิ” แก่นาย ดำในการที่จะเรียกให้นายแดงส่งมอบโทรศัพท์มือถือได้เช่นเดียวกัน

5.2 เปลี่ยนแปลงสิทธิ ซึ่งในขณะทำนิติกรรมต้องมีสิทธิเกิดขึ้นแล้ว แต่ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลง จากสิทธิอย่างหนึ่งเป็นสิทธิอีกอย่างหนึ่ง เช่น นายแดง กู้ยืมเงินนายดำ จำนวน 200 บาท โดยตกลงว่าจะชำระ กันเป็นเงินสด ต่อมาได้ตกลงแปลงหนี้กันใหม่ โดยจะชำระเป็นข้าวสาร 2 กระสอบแทน การตกลงดังกล่าวจึง เป็นการตกลงเปลี่ยนแปลงสิทธิ

5.3 โอนสิทธิ ในการที่ผู้ใดจะโอนสิทธิให้แก่ผู้อื่นได้นั้นผู้โอนจะต้องมีสิทธิอยู่แล้วในขณะโอนสิทธิ นั้น เช่น จากตัวอย่างในข้อ 2) เมื่อนายแดง มีสิทธิเรียกร้องให้นายดำ ชำระหนี้ แต่นายแดงได้โอนสิทธิที่จะได้รับ ชำระหนี้เงินดังกล่าวให้กับนายขาว สิทธิของนายแดงจึงถูกโอนไปยังนายขาวแล้วตามนิติกรรมการโอนสิทธิ

5.4 สงวนสิทธิ เป็นกรณีที่ผู้สงวนสิทธิมีสิทธินั้นอยู่แล้วเพียงแต่ต้องการที่จะให้สิทธินั้นมีความมั่นคง ขึ้น เช่น นายแดงกู้ยืมเงินนายดำ 5,000 บาท ต่อมาได้ทำสัญญารับนายขาว มาเป็นคู่ค้ำประกันการกู้ยืมเงิน ของนายแดงดังกล่าว เช่นนี้เป็นนิติกรรมสงวนสิทธิของนายดำแล้ว

5.5 ระงับสิทธิ เป็นกรณีที่จะต้องมีสิทธิอยู่แล้วเพราะถ้ายังไม่มีสิทธิก็ไม่มียอะไรที่ต้องระงับ เช่น การที่ เจ้าหนี้ปลดหนี้ให้กับลูกหนี้ การบอกเลิกสัญญา การบอกล้างนิติกรรมที่เป็นโมฆียะ

ประเภทของนิติกรรม

2.1 นิติกรรมฝ่ายเดียว(Unilateral Act) หมายถึง นิติกรรมซึ่งมีการแสดงเจตนาของบุคคลฝ่ายเดียว และเมื่อมีการแสดงเจตนาออกมาแล้วแม้คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งจะไม่ยินยอมก็มีผลสมบูรณ์ เช่น พิณัยกรรม การเลิกสัญญา เป็นต้น

2.2 นิติกรรมหลายฝ่าย(Multilateral Act) หมายถึง นิติกรรมที่เกิดจากการแสดงเจตนาของบุคคลสองฝ่าย และก่อให้เกิดผลต่อทั้งสองฝ่าย เช่น การทำสัญญาต่างๆ

ความสมบูรณ์ของนิติกรรม

นิติกรรมจะเกิดขึ้นโดยชอบด้วยกฎหมายได้นั้นจะต้องเป็นนิติกรรมที่เกิดขึ้นโดยการกระทำซึ่งมีวัตถุประสงค์แห่งนิติกรรมที่ชอบด้วยกฎหมาย อีกทั้งจะต้องเป็นนิติกรรมที่มีได้เกิดขึ้นจากบุคคลซึ่งหย่อนความสามารถ อันจะทำให้นิติกรรมที่เกิดขึ้นนั้นมีผลสมบูรณ์ กล่าวคือ

3.1 ความสามารถของบุคคลผู้ทำนิติกรรม

มาตรา 153 บัญญัติว่า “การใดมิได้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยความสามารถของบุคคล การนั้นเป็นโมฆียะ” ดังนั้น การแสดงเจตนาทำนิติกรรมจะเกิดผลโดยสมบูรณ์ตามกฎหมายได้ต่อเมื่อได้กระทำโดยบุคคลผู้มีความสามารถ หากการทำนิติกรรมโดยบุคคลซึ่งหย่อนความสามารถแล้วก็จะส่งผลให้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆียะ นั้นหมายความว่า นิติกรรมนั้นมีความสมบูรณ์ใช้บังคับกันได้ตามกฎหมาย ตั้งแต่ทำนิติกรรมนั้นจนกว่านิติกรรมนั้นจะถูกบอกกล่าว ซึ่งหากถูกบอกกล่าวแล้วก็จะทำให้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะมาตั้งแต่แรกเริ่มทำนิติกรรม แต่ถ้าไม่มีการบอกกล่าวนิติกรรมนั้นก็จะสมบูรณ์ใช้บังคับกันได้ตามกฎหมายตลอดไป หรือทางกลับกันหากในกรณีที่มีการให้สัตยาบัน (ให้การรับรอง) ก็จะทำให้นิติกรรมนั้นสมบูรณ์ใช้บังคับกันได้ตามกฎหมายตลอดไปเช่นกัน

สำหรับบุคคลที่จะแสดงเจตนาทำนิติกรรมได้นั้น ได้แก่ บุคคล 2 ประเภท คือ บุคคลธรรมดา และนิติบุคคล อย่างไรก็ตาม ในการทำนิติกรรมของนิติบุคคลจะต้องมีการแต่งตั้งบุคคลธรรมดาเพื่อเป็นผู้มีอำนาจทำการแทนนิติบุคคล แต่การกระทำนั้นจะต้องอยู่ภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนด และอยู่ภายในวัตถุประสงค์ของนิติบุคคล เพราะหากมีการทำนิติกรรมนอกเหนือจากที่กฎหมายกำหนด หรือไม่อยู่ในกรอบวัตถุประสงค์ของนิติบุคคลแล้ว การกระทำนั้นก็จะไม่ผูกพันนิติบุคคล โดยถือเสมือนว่านิติบุคคลนั้นมิได้ทำขึ้นเลย

สำหรับกรณีบุคคลธรรมดา สามารถทำนิติกรรมได้เต็มความสามารถ เว้นแต่บุคคลผู้หย่อนความสามารถ ซึ่งมีอยู่ 4 ประเภทด้วยกัน คือ

3.1.1 ผู้เยาว์(Minor)

3.1.2 คนไร้ความสามารถ(Incompetent person)

3.1.3 คนวิกลจริต(Unsound mind person)

3.1.4 คนเสมือนไร้ความสามารถ(Quasi incompetent person)

3.2 วัตถุประสงค์แห่งนิติกรรม

วัตถุประสงค์แห่งนิติกรรม คือ ประโยชน์อันเป็นผลสุดท้ายที่ผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมประสงค์ให้เกิดขึ้น เช่น วัตถุประสงค์ของการเช่าบ้าน หากพิจารณาจากฝ่ายผู้เช่า คือการได้อยู่อาศัยในบ้านเช่า ส่วนวัตถุประสงค์ของผู้เช่า คือต้องการประโยชน์จากเงินค่าเช่าบ้าน เป็นต้น

มาตรา 153 บัญญัติว่า “การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เป็นการพนันวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ”

จากบทบัญญัติแห่งมาตรา 150 สามารถแยกพิจารณาโดยกำหนดวัตถุประสงค์ของนิติกรรมได้ดังนี้

3.2.1 วัตถุประสงค์ของนิติกรรมต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย

3.2.2 วัตถุประสงค์ของนิติกรรมเป็นการพนันวิสัย

3.2.3 วัตถุประสงค์ของนิติกรรมเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

3.2.1 วัตถุประสงค์ของนิติกรรมต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย

ในกรณีวัตถุประสงค์ของนิติกรรมที่ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมายนั้น กฎหมายได้บัญญัติเอาไว้อย่างชัดเจนแจ้งแล้วว่ากรณีไหนบ้างที่กฎหมายห้ามมิให้กระทำ ซึ่งมี 2 กรณี อันได้แก่

การกระทำ หรือการแสดงเจตนาที่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายได้ห้ามเอาไว้ “เป็นมาตรา” อย่างชัดแจ้ง เช่น พระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 ได้บัญญัติห้ามมิให้บุคคลเรียกดอกเบี้ยในการกู้ยืมเงินเกินอัตราร้อยละ 15 ต่อปี ซึ่งการตกลงเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราดังกล่าวเป็นนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย การเรียกดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปี จึงตกเป็นโมฆะ แต่อย่างไรก็ตาม ในส่วนของต้นเงินก็ยังมีผลสมบูรณ์ต่อไป เพราะตามกฎหมายดังกล่าวห้ามเฉพาะเรื่องของการเรียกดอกเบี้ยเท่านั้น หรือกรณีการตกลงคิดดอกเบี้ยทบต้น ก็เป็นเรื่องที่มีวัตถุประสงค์ต้องห้าม ตามมาตรา 655 หากมีการตกลงฝ่าฝืนบทบัญญัตินี้ดังกล่าว ก็ย่อมทำให้นิติกรรมนั้นมีผลเป็นโมฆะ แต่ข้อตกลงนั้นก็ไม่มีผลกระทบต่อต้นเงินตกเป็นโมฆะไปด้วยแต่อย่างใด เป็นต้น

การกระทำ หรือการแสดงเจตนาที่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายมิได้ห้ามเอาไว้โดยตรงแต่มีกฎหมายอาญาบัญญัติว่าการกระทำหรือการแสดงเจตนาอันเป็นความผิด เช่นการฆ่าคน การทำร้ายร่างกายผู้อื่น การที่ชายและหญิงทำการสมรสกันในขณะที่ฝ่ายชาย หรือ ฝ่ายหญิง หรือทั้งสองฝ่ายมีคู่สมรสอยู่แล้ว หรือ กรณีพระราชบัญญัติกองทุนสำรองเลี้ยงชีพ พ.ศ.2530 มาตรา 24 กำหนดว่าสิทธิเรียกร้องเงินจากกองทุนไม่อาจโอนกันได้ การโอนสิทธิเรียกร้องดังกล่าวไปให้คนอื่นจึงตกเป็นโมฆะ

3.2.2 วัตถุประสงค์ของนิติกรรมเป็นการพนันวิสัย

การพนันวิสัยคือ นิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์ที่เป็นไปไม่ได้ อันจะทำให้นิติกรรมนั้นมีผลเป็นโมฆะ การพนันวิสัยจึงประกอบไปด้วย 2 กรณีดังต่อไปนี้

1) การใดๆ อันไม่อาจเป็นไปได้โดยแน่แท้ หรือไม่อาจเป็นไปได้ตามธรรมชาติ เช่น การทำสัญญาจำนองเพื่อค้ำประกันหนี้ที่สนามหลวง หรือทำสัญญาจำนองมหาสมุทรแปซิฟิกมาไว้ที่เชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งโดยสภาพตามธรรมชาติแล้วไม่อาจทำตามวัตถุประสงค์ของนิติกรรมดังกล่าวได้เป็นแน่แท้

2) นิติกรรมที่มุ่งถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ในขณะที่เดียวกันก็ปรากฏว่าในขณะที่ทำนิติกรรมของสิ่งนั้นไม่มีตัวตนอยู่แล้ว เช่น แดง ตกลงทำสัญญาซื้อขายแจกันกับดำ ปรากฏว่าในขณะที่ทำสัญญาซื้อขายกันนั้นแจกันที่ต้องการจะซื้อขายกันได้แตกแตกเสียแล้ว เป็นต้น

3.2.3 วัตถุประสงค์ของนิติกรรมต้องไม่ขัดความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

“ความสงบเรียบร้อยของประชาชน” หมายถึง การอันเกี่ยวข้องกับประโยชน์ทั่วไปของสาธารณชน อันมีหลักในการพิจารณาดังนี้

1. ความสงบเรียบร้อยทางการเมือง การปกครอง โดยถือหลักว่าในการปกป้องรักษาอธิปไตยของรัฐ เช่น การทำนิติกรรมตกลงกันให้มีการเปลี่ยนแปลงอำนาจอธิปไตยของรัฐ หรือตกลงกันให้มีการถอนฟ้องคดีอาญาแผ่นดินโดยยอมให้เงินเป็นการตอบแทน

2. ความสงบเรียบร้อยในทางครอบครัว เช่น การทำสัญญาไม่ให้บุคคลร่วมกินหลับนอนเป็นสามีภริยากัน หรือการทำนิติกรรมเปลี่ยนแปลงอำนาจปกครองบุตร หรือมารดาทำสัญญาว่าจะไม่อยู่ด้วยกัน หรือภริยาทำนิติกรรมให้เงินแก่หญิงอื่นเพื่อให้มาเป็นเมียชู้ เป็นต้น

3. ความสงบเรียบร้อยทางวิชาชีพสำหรับวิชาชีพ ด้วยเหตุที่วิชาชีพบางวิชาชีพมีความสำคัญเกี่ยวกับประชาชน หากปล่อยให้มีการประกอบวิชาชีพอย่างเสรีแล้วก็จะกระทบต่อประชาชนหม่มาก กฎหมายจึงกำหนดให้การตกลงบางอย่างของผู้ประกอบวิชาชีพเป็นการอันขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน เช่น หมายความตกลงขอรับค่าทนายความโดยแบ่งเอาจากทรัพย์สินที่พิพาทฟ้องร้องกัน

4. ความสงบเรียบร้อยในทางเศรษฐกิจ โดยปกติบุคคลมีเสรีภาพในการแสดงเจตนา แต่การแสดงเจตนาอาจจะเกิดการเอารัดเอาเปรียบกันได้ เพราะเหตุที่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งมีอำนาจทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่า มีอำนาจเงินที่มากกว่า รัฐจึงต้องบัญญัติกฎหมายเข้ามาแทรกแซงการทำสัญญาที่เกี่ยวกับธุรกิจมากขึ้น และข้อตกลงระหว่างบุคคลหากขัดต่อบทบัญญัติดังกล่าวแล้วก็จะเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน เช่น นายแดง ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลให้ส่งข้าวสารไปขายต่างประเทศ นายแดงจะนำใบอนุญาตดังกล่าวไปขายให้นายดำ เพื่อนายดำจะได้ประกอบธุรกิจส่งข้าวสารไปขายในต่างประเทศแทนนายแดง ถือว่าสัญญานั้นขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน เป็นโมฆะ หรือกรณีการกู้ยืมเงินไปค้าฝิ่น สัญญากู้ยืมเงินดังกล่าวก็เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน เป็นโมฆะ เป็นต้น

“ศีลธรรมอันดีของประชาชน” หมายถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณีอันดีของประชาชนในสังคม ถ้าสังคมถือว่าอะไรเป็นเรื่องศีลธรรมอันดีงามแล้ว สิ่งนั้นก็จะเป็นศีลธรรมอันดีงาม_ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความรู้สึกของคนส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามศีลธรรมอันดีงามอาจเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และตามแต่สังคม เช่น ในปี พ.ศ.2501 การตกลงฮั้วกันสมยอมในการสู้ราคาของผู้เข้าประมูลงานของรัฐบาล ถือว่าเป็นพาณิชย์นโยบาย ไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน_ แต่ต่อมาในปี พ.ศ.2519 การตกลงกันเข้าสู้ราคา หรือการฮั้ว ศาลฎีกาได้มีคำวินิจฉัยว่า เป็นการอันขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เพราะทำเป็นการหลอกลวงหน่วยงานของรัฐบาล อันเป็นการบั่นบັงคับเอาเงินของรัฐโดยไม่สุจริต ตัวอย่างของศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น กรณีหญิงมีสามีแล้วไปอยู่กินกับชายอื่นจนเกิดมีบุตรด้วยกัน แล้วหญิงมีสามีนั้นก็ไปร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลสั่งว่าชายที่ไปอยู่กินด้วยกันนั้นเป็นบิดาของบุตร ต่อมาสามีของหญิงคนนั้นได้คัดค้านต่อศาลว่า การเป็นชู้ชู้ทั้งชายหญิงหากศาลสั่งให้เด็กเป็นบุตรของชายชู้ย่อมเป็นการสนับสนุนให้ชายหญิงประพฤติดีศีลธรรม ศาลฎีกาได้วินิจฉัยว่า การประพฤติดีศีลธรรมเป็นเรื่องของหญิงกับชายชู้ เด็กไม่ได้มีส่วนในการกระทำความผิดด้วย ศาลจึงพิพากษาให้เด็กเป็นบุตรอันแท้จริงของบิดา(ชายชู้) ก็ไม่ถือว่าเป็นการขัดต่อศีลธรรมอันดีแต่อย่างใด_หรือกรณีที่ชายมีภริยาอยู่แล้วแต่ได้ไปตกลงกับหญิงอื่นให้มาเป็นภริยาอีกคน เช่นนี้ย่อมเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามมาตรา 150_ เป็นต้น

แบบของนิติกรรม(Effective form)

มาตรา 151 บัญญัติว่า “การใดมิได้ทำให้ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายบังคับไว้การนั้นเป็นโมฆะ”

แบบของนิติกรรม หมายถึง พิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้ และบังคับให้ผู้ที่จะแสดงเจตนาทำนิติกรรมต้องปฏิบัติตามเพื่อให้การแสดงเจตนาของตนสมบูรณ์เป็นนิติกรรม และหากผู้แสดงเจตนามิได้ทำให้ถูกต้องตามแบบพิธีการที่กฎหมายกำหนดแล้ว นิติกรรมนั้นก็จะเป็นโมฆะ

แบบที่กฎหมายกำหนดเอาไว้แบ่งออกได้เป็น 4 กรณี คือ

4.1 นิติกรรมที่ต้องทำเป็นหนังสือ และจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ นิติกรรมประเภทนี้เป็นนิติกรรมที่มีความสำคัญ กฎหมายจึงกำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือ และต้องจดทะเบียน กล่าวคือ ต้องให้เจ้า

พนักงานบันทึกเกี่ยวกับนิติกรรมนั้นๆ เอาไว้เป็นหลักฐาน เช่น การทำสัญญาซื้อขายสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์พิเศษ_การจำนอง_การขายฝาก_การแลกเปลี่ยน_ เป็นต้น

4.2 นิติกรรมที่ต้องจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น การจดทะเบียนห้างหุ้นส่วน หรือบริษัท เป็นต้น

4.3 นิติกรรมที่ต้องทำเป็นหนังสือต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ กรณีนี้แม้จะต้องทำเป็นหนังสือต่อหน้าพนักงานเจ้าหน้าที่แต่ก็ได้มีกฎหมายบังคับว่าจะต้องจดทะเบียนแต่อย่างใด เช่นการทำพินัยกรรมแบบเอกสารฝ่ายเมืองจะต้องทำต่อหน้านายอำเภอ_ การค้ำประกันตัวเงินก็ต้องค้ำประกันต่อนายอำเภอ_ เป็นต้น

4.4 นิติกรรมที่ต้องทำเป็นหนังสือ เป็นกรณีที่ผู้ทำนิติกรรมจะต้องทำเป็นหนังสือกันเองเพื่อไม่ให้เกิดการแสดงเจตนาขึ้นเป็นการเลื่อนลอยจนเกินไป เช่น การทำสัญญาเช่าซื้อ_ การรับสภาพหนี้_ ตัวเงิน_ การโอนหุ้น

8. โฆษะกรรม

มาตรา 172 บัญญัติว่า “โฆษะกรรมนั้นไม่อาจให้สัตยาบันแก่กันได้ และผู้มีส่วนได้เสียคนหนึ่งคนใดจะยกความเสียหายแห่งโฆษะกรรมขึ้นกล่าวอ้างก็ได้...”

โฆษะกรรม หมายถึง การกระทำ หรือการแสดงเจตนาที่เสียหาย ไม่มีผลในกฎหมายที่จะเป็นนิติกรรมผูกพันสัมพันธระหว่างบุคคล กล่าวคือ ไม่ทำให้บุคคลใด หรือสิ่งใดเปลี่ยนแปลงฐานะไป คู่กรณียังคงอยู่ในฐานะเดิมเสมือนว่ามีได้เข้าทำนิติกรรมแต่ประการใดเลย และการเสียหายของนิติกรรมนี้มีมาแต่แรกเริ่มทำนิติกรรม เช่น แดง ได้ทำสัญญาซื้อขายที่ดินจากดำ แต่ในสัญญาไม่ได้ไปจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ สัญญาซื้อขายจึงตกเป็นโฆษะ ดังนั้น แดง จึงฟ้องดำ เพื่อเรียกค่าเสียหายจากการที่ดินดำ ผิดสัญญาไม่ได้ เพราะเป็นการยกเอาความเสียหายของนิติกรรมซึ่งเป็นโฆษะมาแต่แรกขึ้นอ้าง_หรือ เช่นกรณีสัญญาที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนซึ่งถือว่าเป็นสัญญาที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายจึงไม่อาจบังคับกันได้ตามกฎหมาย คือ ถือว่า ไม่มี สัญญา เกิด ขึ้น เลย

เมื่อนิติกรรมใดไม่มีผลในทางกฎหมายแล้ว จึงเท่ากับว่าไม่ได้มีการทำนิติกรรมนั้นเกิดขึ้นเลยและบุคคลผู้มีส่วนได้เสีย จะยกเอาความเสียหายแห่งโฆษะขึ้นกล่าวอ้างก็ไม่ได้ เช่น นายแดง กู้ยืมเงินนายดำ จำนวน 100,000 บาท เพื่อไปซื้อยาบ้า ในการกู้ยืมเงินครั้งนี้มีนายขาว เป็นผู้ค้ำประกัน และมีนายฟ้า นำที่ดินมาจำนองเป็นประกันการกู้เงิน จากตัวอย่างจะเห็นได้ว่าการกู้ยืมเงินเพื่อไปซื้อยาบ้าจึงเป็นนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์ที่ต้องห้ามตามกฎหมายจึงตกเป็นโฆษะ ผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดจะอ้างอิงเอาความเสียหายแห่งโฆษะกรรมขึ้นกล่าวอ้างก็ไม่ได้ จากตัวอย่าง ถ้านายดำไม่ยอมชำระคืนเงินให้แก่ นายแดง นายแดงจะไปฟ้องร้องนายดำ หรือฟ้องร้องผู้ค้ำประกัน หรือไปฟ้องบังคับจำนองต่อทรัพย์สินของนายฟ้า ไม่ได้ทั้งสิ้นเพราะถือว่าจะยกเอาความเสียหายแห่งโฆษะขึ้นกล่าวอ้างไม่ได้

9. โฆษียกรรม

โฆษียกรรม (voidable) หมายถึง การแสดงเจตนาทำนิติกรรมที่เมื่อทำขึ้นแล้วมีผลในกฎหมายผูกพันกันได้ แต่เป็นนิติกรรมที่ไม่สมบูรณ์ อาจถูกบอกล้างทำให้นิติกรรมนั้นตกเป็นโฆษะ หรืออาจได้รับการให้สัตยาบันทำให้นิติกรรมนั้นมีผลสมบูรณ์ได้สำหรับสาเหตุที่นิติกรรมเป็นโฆษียะนั้นประกอบไปด้วยเหตุแห่งการแสดงเจตนาที่วิปริตที่สำคัญๆ ดังนี้

การแสดงเจตนาโดยถูกข่มขู่

การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สินซึ่งตามปกติถือว่าเป็นสาระสำคัญ

การแสดงเจตนาโดยบกพร่องในเรื่องความสามารถ เช่น ผู้เยาว์ คนเสมือนไร้ความสามารถ คนไร้ความสามารถ หรือคนวิกลจริต

การแสดงเจตนาเพราะถูกกลั่นแกล้ง

การบอกล้างโมฆียกรรม หมายถึง การแสดงเจตนาปฏิเสธหรือทำลายนิติกรรมที่เป็นโมฆียะกรรมนั้นให้เสียไป (ซึ่งนิติกรรมนั้นมีผลสมบูรณ์อยู่ในขณะนั้น) ให้มีผลเป็นโมฆะย้อนหลังไปถึงเวลาเริ่มต้นทำนิติกรรมนั้นและ คู่กรณีก็จะกลับคืนสู่ฐานะเดิมและถ้าเป็นการพันวิสัยที่จะกลับคืนสู่ฐานะนั้นได้ก็ให้ได้รับค่าเสียหายชดเชยส่วน วิธีการบอกล้างนิติกรรมที่เป็นโมฆียะนั้นกฎหมายไม่ได้กำหนดแบบเอาไว้ดังนั้นแม้นิติกรรมที่โมฆียะจะเป็นนิติ กรรมที่มีแบบ เช่น กฎหมายกำหนดไว้ว่าจะต้องทำเป็นหนังสือ หรือทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงาน เจ้าหน้า ที่ หรือนิติกรรมที่ต้องทำเป็นหนังสือเพียงอย่างเดียว การบอกล้างนิติกรรมนั้นก็ไม่ว่าจำเป็นที่จะต้องทำ เป็นหนังสือด้วย การบอกล้างอาจทำได้ด้วยวาจา หรือทำเป็นหนังสือก็ได้ แต่ต้องบอกล้างเสียภายในกำหนด 1 ปี นับแต่เวลาที่อาจให้สัตยาบันได้

การให้สัตยาบัน หมายถึง การเห็นชอบด้วยกับนิติกรรมที่สร้างขึ้นเป็นโมฆียะและได้รับรองผลของนิติกรรมที่เป็น โมฆียกรรมให้มีผลสมบูรณ์บังคับกันได้ระหว่างคู่กรณี เช่น เด็กหญิงแดงผู้เยาว์ ไปทำนิติกรรมซื้อที่ดินจาก นายดำ ราคา 100,000 บาท โดยไม่ได้รับความยินยอมจากนายขาว ผู้แทนโดยชอบธรรม นิติกรรมนั้นย่อมมี ผลเป็นโมฆียะ เมื่อนายขาว ทราบเรื่องได้พิจารณาแล้วเห็นว่าการทำนิติกรรมซื้อที่ดินดังกล่าวผู้เยาว์ไม่ได้ถูก เอาเปรียบแต่อย่างใด นายขาวก็อาจให้สัตยาบันโดยปากเปล่า หรือทำเป็นหนังสือไปยังนายดำ เพื่อให้สัญญาามี ผลบังคับกันได้ตลอดไปได้

การแสดงเจตนา

การแสดงเจตนาจะต้องมีการกระทำโดยการแสดงเจตนาออกมาเพราะถ้าไม่มีการกระทำอันเป็นการ แสดงเจตนาออกมาแล้วนิติกรรมก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้เพราะไม่มีใครทราบได้ว่าผู้ทำนิติกรรมมีความประสงค์อะไร แต่การแสดงเจตนาจะต้องเกิดจากเจตนาในใจจริงของผู้แสดงเจตนาของผู้ทำนิติกรรมจริงๆด้วย มิฉะนั้น จะ ถือไม่ได้ว่าเป็นการแสดงเจตนา เช่น นายแดง ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินนอนป่วย สติไม่ดี พุดจาไม่รู้เรื่อง นายดำจึง จับมือ นายแดงพิมพ์ลงในใบมอบอำนาจเพื่อให้นายดำสามารถแอบนำเอาที่ดินของนายแดงไปขายให้แก่ นาย ขาวซึ่งเป็นบุคคลภายนอก กรณีนี้ถือว่า นายแดงไม่มีการกระทำอันเป็นการแสดงเจตนาของนายแดงแต่อย่าง ใด จึงทำให้หนังสือมอบอำนาจไม่สมบูรณ์ ไม่ทำให้นายขาวได้สิทธิในที่ดินที่ซื้อจากนายแดงแต่อย่าง ใด_ สำหรับการแสดงเจตนาสามารถทำได้ 3 ลักษณะดังนี้_

1) การแสดงเจตนาโดยชัดแจ้ง เป็นการแสดงเจตนากระทำด้วยกิริยาท่าทางเพื่อเจตนาเพื่อให้เห็นได้อย่าง ชัดเจนซึ่งการกระทำนิติกรรมนั้นโดยตรง ซึ่งอาจแสดงออกด้วยวาจา หรือลายลักษณ์อักษรก็ได้ แต่ถ้าต้องการให้มี ความชัดเจนมากที่สุดก็ต้องแสดงออกเป็นลายลักษณ์อักษร

2) การแสดงเจตนาโดยปริยาย เป็นการแสดงเจตนาออกมาเพียงแต่ไม่อาจเข้าใจได้ว่ามีความหมายอย่างไร แต่เมื่อคำนึงถึงพฤติการณ์ต่างๆ โดยทั่วไปแล้ว พอจะเข้าใจได้ว่ามีความหมายอย่างไร เช่น การที่เจ้าหน้าที่สัญญา กู้ที่ย่อมเป็นการแสดงเจตนาโดยปริยายว่าปลดหนี้ให้แก่ลูกหนี้ เป็นต้น

3) การแสดงเจตนาโดยการนิ่ง โดยปกติการนิ่งไม่ถือเป็นการแสดงเจตนาเพราะมิได้มีการแสดงกิริยาอาการอย่างใดออกมา แต่การนิ่งหรือการละเว้นในบางกรณีกฎหมายถือว่าเป็นการแสดงเจตนา เช่น มาตรา 570 กำหนดเอาไว้ว่าถ้าสัญญาเช่าสิ้นสุดลงแล้วหากผู้เช่ายังคงครอบครองทรัพย์สินนั้นอยู่ และผู้ให้เช่าไม่ทักท้วง ถือว่าทำสัญญาเช่ากันต่อไม่มีกำหนดหรือในกรณีปกติประเพณี หรือโดยสัญญาที่ทำขึ้นระหว่างกัน หรือจากสิ่งที่คู่กรณีพึงปฏิบัติต่อกันโดยสุจริต ได้ก่อให้เกิดหน้าที่ที่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งจะพึงต้องแสดงเจตนา การนิ่งในลักษณะเช่นนี้ก็ถือได้ว่าเป็นการแสดงเจตนา

โดยหลักทั่วไปกฎหมายยอมรับหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาของบุคคล แต่ทั้งนี้การแสดงเจตนาจะต้องเป็นเจตนาที่เกิดจากเจตนาที่แท้จริง ไม่ได้เกิดจากเจตนาอันเบี่ยงเบนไป เช่น การแสดงเจตนาลวง (declaration of intention which is fictitious) หรือนิติกรรมอำพราง(concealed act) และนอกจากนั้นการแสดงเจตนาอันจะต้องเกิดขึ้นโดยสมบูรณ์ไม่ใช่เกิดขึ้นจากเจตนาอันวิปริต เช่น สำคัญผิด(mistake) กลฉ้อฉล(fraud) อันจะมีผลทำให้นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะ(void)ซึ่งจะกล่าวในรายละเอียดต่อไป

5.1 การแสดงเจตนาลวง

มาตรา 155 วรรค 1 บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาลวงโดยสมรู้กับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเป็นโมฆะ แต่จะยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้กระทำการโดยสุจริต และต้องเสียหายจากการแสดงเจตนาลวงนั้นไม่ได้ การแสดงเจตนาลวง เป็นกรณีที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายตกลงสมคบกันแสดงเจตนา เพียงแต่การแสดงเจตนาอันไม่ได้ตรงกับในใจจริง แต่กระทำให้ขึ้นเพื่อที่จะหลอกลวงบุคคลภายนอกมิได้ประสงค์ให้นิติกรรมนั้นมีผลผูกพันระหว่างกันแต่อย่างใด

จากมาตรา 155 องค์ประกอบของการแสดงเจตนาลวงจึงประกอบไปด้วย

1. มีการตกลงที่แตกต่างไปจากเจตนาในใจจริง
2. มีการตกลงสมคบกันของคู่กรณี
3. โดยเจตนาที่จะหลอกลวงบุคคลภายนอก

เช่น นายแดง เป็นลูกหนี้ของ นายดำ จำนวน 100,000 บาท นายแดง กล่าวว่านายดำจะมายึดรถยนต์ที่นายแดงมีอยู่เพียงคันเดียวไปขายเพื่อชำระหนี้ นายแดง จึงตกลงสมคบกับนายขาว เพื่อนสนิท ทำนิติกรรมโอนขายรถยนต์คันดังกล่าวให้กับนายขาว โดยมีได้มีเจตนาที่จะทำนิติกรรมกันจริงๆผลจากการทำนิติกรรมโดยการแสดงเจตนาลวง

1. ผลต่อคู่กรณี นิติกรรมมีผลเป็นโมฆะ เช่น จากตัวอย่างเดิมนิติกรรมโอนขายรถยนต์คันดังกล่าวย่อมมีผลเป็นโมฆะ เพราะนายแดง กับนายขาว มิได้มีเจตนาที่จะทำนิติกรรมกันจริงๆ

2. ผลต่อบุคคลภายนอก บุคคลภายนอกที่สุจริตและได้รับความเสียหายจะได้รับความคุ้มครอง กล่าวคือ แม้นิติกรรมนั้นจะเป็นโมฆะระหว่างคู่กรณี แต่คู่กรณีก็ไม่อาจยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้บุคคลภายนอกผู้สุจริต คือ “ไม่รู้” ถึงการสมคบกันของคู่กรณี และ “ต้องเสียหาย” คือได้รับความเสียหายจากการทำนิติกรรมนั้น เช่น จากตัวอย่าง

เดิม ถ้านายแดง ได้ส่งมอบรถยนต์ให้กับนายขาวมาแล้ว นายขาวได้แอบนำเอารถยนต์ไปขายต่อให้นาย เขียว ในราคา 100,000 บาท โดยนายเขียวไม่รู้เลยว่า การตกลงระหว่างนายแดงกับนายดำ เป็นโมฆะ เช่นนี้นาย เขียวจะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

5.2 นิติกรรมอำพราง

มาตรา 155 วรรค 2 บัญญัติว่า “ถ้าการแสดงเจตนาหลงตามวรรคหนึ่งทำขึ้นเพื่ออำพรางนิติกรรมอื่นให้นำ บทบัญญัติของกฎหมายอันเกี่ยวกับนิติกรรมที่ถูกอำพรางมาใช้บังคับ”

นิติกรรมอำพราง คือ นิติกรรมที่ถูกอำพรางหรือถูกปกปิดโดยนิติกรรมอีกอันหนึ่งที่เกิดจากการแสดงเจตนาหลง โดยสมรู้กันระหว่างคู่กรณีซ้อนนิติกรรมอันเกิดจากการแสดงเจตนาอันแท้จริงขึ้นมาอีกอันหนึ่ง_ ดังนั้นนิติ กรรมอำพรางจึงมีองค์ประกอบดังนี้

- 1) มีการทำนิติกรรมเกิดขึ้น 2 นิติกรรม
- 2) นิติกรรมอันหนึ่งที่ถูกเปิดเผย แต่ไม่ต้องการให้นิติกรรมนั้นผูกพัน
- 3) นิติกรรมอีกอันหนึ่งที่ปกปิด(นิติกรรมอำพราง) แต่ต้องการที่จะผูกพัน เช่น นายแดง ทำสัญญาโอนที่ดิน เพื่อปกปิด(อำพราง) การซื้อขายที่ทำเอาไว้กับนายดำ เช่นนี้สัญญาโอนที่ดินเป็นการแสดงเจตนาที่ไม่ต้องการ ให้ผูกพันจึงตกเป็นโมฆะ ตามมาตรา 155 วรรคแรก จึงต้องบังคับกันไปตามสัญญาซื้อขาย

สำหรับนิติกรรมที่ถูกอำพรางนั้นจะมีผลใช้บังคับกันได้เพียงใดนั้นต้องพิจารณา กฎหมายในส่วนซึ่งให้นำ บทบัญญัติให้นำกฎหมายอันเกี่ยวกับบทบัญญัติของกฎหมายอันเกี่ยวกับนิติกรรมที่ถูกอำพรางมาใช้บังคับ เช่น นิติกรรมอันที่ปกปิด หรืออำพรางไว้นั้นกฎหมายกำหนดแบบเอาไว้ว่าจะต้องทำเป็นหนังสือจึงจะฟ้องร้องบังคับ คดีกันได้ นิติกรรมอำพรางนั้นก็ต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ มิฉะนั้น นิติกรรมอำพรางนั้นก็ไมอาจฟ้องร้อง บังคับคดีกันได้เพราะไม่ได้ทำตามแบบที่กฎหมายกำหนดเอาไว้

5.3. การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญ

มาตรา 156 วรรค 1 บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในสิ่งซึ่งเป็นสาระสำคัญแห่งนิติกรรมเป็น โมฆะ”

ความสำคัญผิด(Mistake) หมายถึง ความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องตามความเป็นจริง

สาระสำคัญของนิติกรรม หมายถึง สิ่งที่จะต้องมิในนิติกรรมนั้นๆ ถ้านิติกรรมไม่มีสิ่งนั้นแล้ว นิติกรรมนั้นก็จะมี เกิดขึ้นมาได้

สำหรับความสำคัญผิดซึ่งกฎหมายกำหนดเอาไว้เป็นตัวอย่างนั้น ได้แก่

5.3.1 ความสำคัญผิดในลักษณะของนิติกรรม เช่น นายแดง ต้องการที่จะค้าประกัน นายดำ ที่นายดำ ไปกู้ เงินจาก นายขาว แต่นายแดง สำคัญผิดว่าผู้ค้าประกันจะต้องลงลายมือชื่อในสัญญาคู่กับนายดำ ผู้กู้ เช่นนี้ การ แสดงเจตนาของนายแดง ที่ลงชื่อในช่องผู้กู้ยอมเป็นโมฆะ เช่น ในคดีหนึ่งจำเลยได้ลงลายมือชื่อในสัญญายอม ความที่อำเภอ จำเลยไม่รู้ข้อความในสัญญาเข้าใจผิดว่าเป็นหนังสือประกันตัว นาย ข. แต่กลายเป็นสัญญายอม ต่อกรรมการอำเภอว่าจำเลยยอมใช้เงินแก้อโจทก์ สัญญายอมความไม่สมบูรณ์เป็นโมฆะตามมาตรา 156_

5.3.2 ตัวบุคคลซึ่งเป็นคู่กรณีแห่งนิติกรรม เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาว่าผู้แสดงเจตนามุ่งหมายที่จะทำนิติกรรม กับบุคคลใด ถ้าหากเจตนาที่จะทำนิติกรรมกับบุคคลหนึ่งแต่ได้แสดงเจตนาทำนิติกรรมกับอีกบุคคลหนึ่ง ก็ยอม

ทำให้นิติกรรมนั้นมีผลเป็นโมฆะ แต่ทั้งนี้ตัวบุคคลจะต้องถือเป็นสาระสำคัญด้วย หากตัวบุคคลไม่ใช่สาระสำคัญแล้วนิติกรรมนั้นก็ไม่ต้องเป็นโมฆะ เช่น แดง เสนอขอเช่าบ้านของ ดำ แต่ดำสำคัญผิดเข้าใจว่า แดง ผู้ขอเช่าบ้านนี้เป็นแดงคนเดียวกับแดงเพื่อนรักของตนเพื่อจะได้ไว้วางใจในการดูแลบ้านด้วย ต่อมาปรากฏว่าเป็นคนละคนกัน เช่นนี้ถือว่าเป็นการสำคัญผิดในตัวบุคคล

5.3.3 สำคัญผิดในวัตถุแห่งนิติกรรม วัตถุแห่งนิติกรรม คือ ทรัพย์สินที่จะต้องส่งมอบกัน หรือข้อปฏิบัติอันเกิดแต่นิติกรรมซึ่งอาจเป็นการกระทำ หรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วแต่กรณี เช่น นายแดงต้องการที่จะซื้อที่ดินแปลงหนึ่ง แต่นายแดงสำคัญผิดไปตกลงซื้อที่ดินอีกแปลงหนึ่ง เป็นกรณีที่ นายแดงเจตนาทำนิติกรรมโดยสำคัญผิดในทรัพย์สินซึ่งเป็นวัตถุแห่งนิติกรรมคือการซื้อที่ดินผิดแปลง สัญญาซื้อที่ดินของนายแดงจึงตกเป็นโมฆะ

แต่ถ้าความสำคัญผิดนั้นเกิดขึ้นจากความประมาทเลินเล่อของบุคคลผู้แสดงเจตนา บุคคลผู้แสดงเจตนาจะถือเอาความประมาทเลินเล่อมาเป็นประโยชน์กับตนเองไม่ได้

5.4 การแสดงเจตนาด้วยความสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล หรือทรัพย์สิน

มาตรา 157 บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล หรือทรัพย์สินเป็นโมฆียะ

ความสำคัญผิดตามวรรคหนึ่ง ต้องเป็นความสำคัญผิดในคุณสมบัติซึ่งตามปกติถือว่าเป็นสาระสำคัญ ซึ่งหากมิได้มีความสำคัญผิดดังกล่าวการอันเป็นโมฆียะนั้นคงจะมีได้กระทำขึ้น”

การสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคล หรือทรัพย์สินเป็นการสำคัญผิดไม่ถึงขนาดที่เป็นสาระสำคัญของนิติกรรม เพียงแต่การแสดงเจตนาอันสำคัญผิดว่าบุคคลหรือ ทรัพย์สินมีคุณสมบัติอย่างหนึ่งแต่ปรากฏว่าไม่ตรงกับความเป็นจริงที่ต้องการในคุณสมบัตินั้น เช่น นายแดงต้องการจ้างจิตรกรที่มีฝีมือในการวาดภาพเหมือนมาวาดภาพภริยาของตน จึงตกลงจ้าง นายดำ ซึ่งนายแดงเข้าใจว่านายดำเป็นจิตรกรฝีมือดีในการวาดภาพเหมือน ต่อมาจึงทราบว่านายดำเป็นแค่คนรับเขียนตัวหนังสือ ไม่มีฝีมือในการวาดภาพเหมือนเลย เช่นนี้สัญญาจึงตกเป็นโมฆียะ

การแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉล

มาตรา 159 บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลเป็นโมฆียะการถูกฉ้อฉลที่จะเป็นโมฆียะตามวรรคหนึ่ง จะต้องถึงขนาดซึ่งถ้ามิได้มีกลฉ้อฉลดังกล่าว การอันเป็นโมฆียะนั้นนั้นคงจะมีได้กระทำขึ้น ถ้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลโดยบุคคลภายนอก การแสดงเจตนาอันเป็นโมฆียะต่อเมื่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้หรือควรจะได้รู้ถึงกลฉ้อฉลนั้น”

กลฉ้อฉล (fraud) หมายถึง การแสดงข้อความอย่างไร้ความจริงเพื่อหลอกลวงให้เขาหลงเชื่อ การแสดงเจตนาอันนั้น_ เพื่อประสงค์ประโยชน์อันไม่ควรได้ในส่วนของตน_ สำหรับการหลอกลวงนั้นอาจกระทำด้วยประการใดๆ ไม่ว่าจะเป็นการหลอกลวงด้วยวาจา ลายลักษณ์อักษร กิริยาท่าทาง หรือการหลอกลวงในลักษณะอื่นๆ เช่น นายแดง ต้องการซื้อพระสมเด็จจิวตระกูลของแท้ เพื่อเป็นของขวัญวันเกิดพ่อ นายดำ ซึ่งเป็นเซียนพระได้นำพระสมเด็จองค์หนึ่งซึ่งเป็นของปลอมมาขายให้นายแดง โดยหลอกว่าเป็นพระสมเด็จของแท้ นายแดงหลงเชื่อจึงซื้อพระสมเด็จดังกล่าว การซื้อพระสมเด็จดังกล่าวจึงเป็นโมฆียะ เพราะถ้ามิได้มีกลฉ้อฉลดังกล่าวถึงขนาด การอันเป็นโมฆียะนั้นนั้นคงจะมีได้เกิดขึ้น หรือ นายแดง หลอกลวงนายดำ ว่าม้าของตนเป็นม้าแข่งฝีเท้าดี เพื่อจะให้ได้ราคาสูงๆ แต่ความจริงม้าตัวนั้นเป็นม้าที่บาดเจ็บไม่อาจวิ่งได้อีกต่อไป เช่นนี้ นายดำ ย่อมบอกเลิกนิติกรรมอันมีผลเป็นโมฆียะเพราะเหตุ ฉ้อฉลอันของนายแดงได้ การแสดงเจตนาเพราะถูกกลฉ้อฉลโดยบุคคลภายนอก หมายความว่า บุคคลภายนอกซึ่งมิใช่เป็นคู่กรณีในการทำนิติกรรมได้ทำการหลอกลวงบุคคลซึ่งเป็นคู่กรณีฝ่ายหนึ่ง จนคู่กรณีฝ่ายนั้นหลงเชื่อตามที่ถูกหลอกลวง และได้แสดงเจตนาทำนิติกรรมกับคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งขึ้นนั้นขึ้น โดยหลักแล้วนิติกรรมนั้นจะมีผลเป็นโมฆียะ เว้นแต่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง (ฝ่ายที่มีใช้ถูกฉ้อฉล) ได้รู้ หรือควรจะได้รู้ถึงกลฉ้อฉลโดยบุคคลภายนอกนั้นก่อน หรือในขณะที่การแสดงเจตนาทำนิติกรรม เช่น แดง เสนอขายแหวนเพชรวงหนึ่งให้แก่ ดำ ในราคา 100,000 บาท ในขณะที่ ดำ พิจารณาดูแหวนอยู่ เขียว ได้เข้ามาดูแหวนเพชรด้วย แล้วพูดว่า “เป็นเพชรแท้มีเนื้องามมากไม่มีตำหนิ” ซึ่งแดงรู้ดีว่า เขียวพูดจาหลอกเพื่อประสงค์จะให้ดำซื้อแหวนของแดง จนดำหลงเชื่อซื้อแหวนวงดังกล่าวจากแดง ต่อมาอีก 3 วันดำได้เอาไปให้ร้านเพชรดูจึงรู้ว่าเพชรดังกล่าวมีตำหนิ มีรอยขีดขูด และน้ำไม่งาม เช่นนี้ สัญญาซื้อขายแหวนเพชรดังกล่าวเกิดจากกลฉ้อฉลโดยเขียวซึ่งเป็นบุคคลภายนอก และ แดงก็ได้รู้ถึงกลฉ้อฉลด้วย นิติกรรมซื้อขายจึงตกเป็นโมฆียะ ดำมีสิทธิบอกล้างได้

7. การแสดงเจตนาเพราะถูกข่มขู่

มาตรา 164 บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาเพราะถูกข่มขู่เป็นโมฆียะ

การข่มขู่ที่จะทำให้การใดตกเป็นโมฆียะนั้น จะต้องเป็นการข่มขู่ที่จะให้เกิดภัยอันใกล้จะถึง และร้ายแรงถึงขนาดที่จะจูงใจให้ผู้ถูกข่มขู่มีมูลต้องกลัวซึ่งถ้ามิได้มีการข่มขู่เช่นนั้น การนั้นก็คงจะมีได้กระทำขึ้น”

การข่มขู่ หมายถึง การกระทำให้เกิดความเกรงกลัว ไม่ว่าจะข่มขู่โดยวิธีใด ให้ผู้ถูกข่มขู่เกิดความกลัวว่าจะเกิดภัยขึ้นแก่ตน จนต้องแสดงเจตนาทำนิติกรรมนั้นไปตามที่ถูกข่มขู่ สำหรับวิธีการข่มขู่ นั้นอาจทำได้ในโดยทางวาจา หรือโดยทางลายลักษณ์อักษร หรือโดยกิริยาอาการที่เป็นการข่มขู่ ทั้งการข่มขู่ นั้นอาจขู่ว่าจะทำร้ายร่างกายให้ถึงแก่บาดเจ็บ หรือถึงแก่ชีวิต เช่น แดง ต้องการจะซื้อที่ดินของ ดำ ซึ่งอยู่ริมชายหาด แต่ดำไม่ยอมขายให้ แดง จึงกล่าวว่าหากไม่ขายจะฆ่าดำเสีย เช่นนี้นิติกรรมการซื้อที่ดินก็ตกเป็นโมฆียะ

การกระทำที่ไม่ถือว่าเป็นการข่มขู่ตามกฎหมาย

- 1) การขู่ว่าจะใช้สิทธิตามปกตินิยม หมายถึง การขู่โดยผู้ข่มขู่ นั้นมีสิทธิเรียกร้องได้ตามกฎหมายที่จะให้ผู้ถูกข่มขู่ทำนิติกรรม โดยผู้ข่มขู่เชื่อโดยสุจริตว่าตนมีสิทธิที่จะทำได้ เช่น แดง ขู่ดำว่าถ้า ดำไม่ชำระเงินที่กู้คืน แดงจะฟ้องคดีต่อศาลและเชื่อโดยสุจริตใจว่าตนจะต้องเป็นผู้ชนะคดี เช่นนี้ถือว่าเป็นการขู่ว่าจะสิทธิตามปกตินิยม
- 2) การกระทำเพราะนับถือยำเกรง หมายถึง การกระทำที่เกิดจากความเคารพนับถือตามธรรมเนียม หรือประเพณี ซึ่งโดยสภาพมิใช่การข่มขู่ เช่น การทำนิติกรรมของลูกเพราะความเกรงใจต่อพ่อแม่

เงื่อนไขและเงื่อนไขเวลา

เงื่อนไข และเงื่อนไขเวลาถือเป็นองค์ประกอบเสริมที่ไม่จำเป็นต้องมีนิติกรรมนั้นก็สามารเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ เพียงแต่นิติกรรมนั้นยังไม่เกิดผล ถ้านิติกรรมที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขบังคับก่อน หรือนิติกรรมนั้นจะมีผลบังคับอยู่ได้แต่เพียงชั่วคราวถ้านิติกรรมนั้นอยู่ภายใต้เงื่อนไขบังคับหลัง หรือในเรื่องของเงื่อนไขเวลา ก็เช่นเดียวกันก็มีผลต่อการเกิดหรือ การสิ้นผลของนิติกรรมเช่นเดียวกัน แต่ไม่มีผลต่อความสมบูรณ์ในการเกิดขึ้นของนิติกรรมนั้นแต่อย่างใด

9.1 เงื่อนไข

มาตรา 183 บัญญัติว่า “ นิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับก่อน นิติกรรมนั้นย่อมเป็นผลต่อเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้วนิติกรรมใดมีเงื่อนไขบังคับหลัง นิติกรรมนั้นย่อมสิ้นผลในเมื่อเงื่อนไขนั้นสำเร็จแล้ว...”

เงื่อนไข หมายถึง เหตุการณ์การในอนาคตที่ไม่แน่นอน ซึ่งผู้ทำนิติกรรมจะกำหนดถึงความเป็นผลหรือสิ้นผลของนิติกรรมโดยอาศัยเหตุการณ์อย่างหนึ่งอย่างใดในอนาคตที่ไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นหรือไม่

เงื่อนไขมี 2 ประเภท

- 1) เงื่อนไขบังคับก่อน เป็นการนำเหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่นอนมากำหนดถึงความเป็นผลของนิติกรรม โดยนิติกรรมจะมีผลตั้งแต่วเวลาที่เงื่อนไขสำเร็จ เช่น แดง ทำสัญญาซื้อขายรถยนต์กับดำ ในวันที่ 1 มกราคม 2546 โดยมีเงื่อนไขว่า จะให้นิติกรรมการซื้อขายรถยนต์เป็นผลต่อเมื่อแดงขายจักรยานของตนได้เสียก่อน เช่นนี้ เป็นกรณีที่มีเงื่อนไขบังคับก่อน สัญญาจะเกิดเมื่อเงื่อนไขสำเร็จ(คือแดงขายจักรยานได้)

- 2) เงื่อนไขบังคับหลัง หมายถึง เป็นการนำเอาเหตุการณ์ในอนาคตที่ไม่แน่นอนมากำหนดถึงความเป็นผล

ผลของนิติกรรม ซึ่งนิติกรรมจะสิ้นสุดนับแต่เวลาที่เงื่อนไขสำเร็จ เช่น แดง เข้าบ้านของ ดำ โดยมีเงื่อนไขว่า ถ้าลูกของแดงกลับมาจากต่างประเทศเมื่อใดสัญญาเป็นอันสิ้นสุด

9.2 เงื่อนไขเวลา

มาตรา 191 บัญญัติว่า “นิติกรรมใดมีเงื่อนไขเวลาเริ่มต้นกำหนดไว้ ห้ามมิให้ทวงถามให้ปฏิบัติการตามนิติกรรมนั้นก่อนถึงกำหนดเวลา

นิติกรรมใดมีเงื่อนไขเวลาสิ้นสุดกำหนดไว้ นิติกรรมนั้นย่อมสิ้นสุดผลเมื่อถึงกำหนดเวลา”

เงื่อนไขเวลา หมายถึง จุดช่วงเวลาที่มีการเริ่มต้น หรือการสิ้นสุดความเป็นผลของนิติกรรม อันมีลักษณะที่เกิดขึ้นในอนาคตที่แน่นอน ซึ่งผู้ทำนิติกรรมได้กำหนดเกี่ยวกับการเริ่มต้นความเป็นผลของ หรือการสิ้นสุดความเป็นผลของนิติกรรม

เงื่อนไขเวลา มี 2 ประเภท

1) เงื่อนไขเวลาเริ่มต้น เป็นกรณีที่นิติกรรมได้เกิดขึ้นมาแล้วในขณะที่ทำนิติกรรมนั้น เพียงแต่ถ้ายังไม่ถึงเวลาเริ่มต้นที่กำหนดไว้อย่างแน่นอนจะทวงถามให้ปฏิบัติการตามนิติกรรมนั้นยังไม่ได้ เช่น ยืมรถยนต์เพื่อนไปขับ 3 วัน ดังนั้นก่อนครบกำหนด 3 วัน เพื่อนจะมาเรียกรถยนต์คืนไม่ได้

2) เงื่อนไขเวลาสิ้นสุด เป็นการนำเหตุการณ์ในอนาคตที่แน่นอนมากำหนดความสิ้นสุดของนิติกรรม เช่น ทำสัญญาเช่าห้องพักเป็นเวลา 3 เดือน ดังนั้นนับแต่สัญญาเช่าเกิดผลแล้ว พอครบกำหนด 3 เดือนสัญญาเช่าก็สิ้นสุดลง